

М.Загоскіна та низці повістей А.Бестужева-Марлінського, присвячений третій розділ книжки.

У четвертому розділі монографії В.Мусій розмірковує над художнім вираженням ірраціоналізму романтиків, над їх схильністю до міфотворчості й до того, що вони не тільки використовували міфологічне з художньою метою, а й сприймали міф як універсальну модель ідеальної організації Космосу. Авторка

аналізує художні фантазії В.Одоевського, Ш.Нодьє, Є.Ростопчиної, М.Лермонтова, виражену в їхніх творах проблему людської долі, причини втрати людством ідеального стану причетності до універсуму.

Монографія В.Мусій цікава неординарністю мислення авторки, сміливістю постановки літературознавчих проблем, скрупульозним аналізом художніх явищ літератури преромантизму й романтизму, їх новим літературознавчим прочитанням.

м. Одеса

Тетяна Мейзерська

ХУДОЖНЯ ДОМІНАНТА ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ

Козлик І.В. Теоретичне вивчення філософської лірики і актуальні проблеми сучасного літературознавства. — Івано-Франківськ: Поліскан; Гостинець, 2007. — 591 с.

У сучасному українському літературознавстві поетикальні студії, присвячені генологічним проблемам, — явище хоч і не типове, але не надто рідкісне¹. Визначаючи місце рецензованої праці І.Козлика серед цих досліджень, слід передусім указати на такі її істотні позитивні ознаки:

I. Розгляд генологічної проблеми жанру філософської лірики не лише в поетикальному аспекті, а й з урахуванням новітніх інтерпретативних методик (передусім герменевтичної й рецептивної).

II. Аналіз жанрового феномена на підставі методологічно вивіреної концепції, визначальну рису якої становить діяльнісний (системомиследяльнісний) підхід (155), а також настанова на необхідність подолання в сучасній науці лінійно-сциєнтичної парадигми мислення (194). Це має призвести до появи, образно кажучи, т. зв. естетики “безпосереднього переживання” художніх творів як окремого внутрішнього буття.

III. Характеристика жанрової домінанти філософської лірики із залученням категорій діалектики, функціональної поетики й частково когнітивістики.

IV. Спроба побудувати структурну модель об’єкта та дослідити світову філософську лірику від найдавніших часів до XVIII століття як явище динамічне й водночас діалогічне.

Серед зазначених концептуальних рис праці І.Козлика помітно акцентовано вивчення художньої домінанти філософської лірики. Користуючись формалістським принципом домінанти (350), науковець характеризує (услід за Ю.Тиняновим) визначальні ознаки жанру філософської лірики з погляду діалектичних взаємин її змісту й форми, а також головних і другорядних особливостей: “історичне зміщення жанру відбувається за рахунок його “основних” рис, тоді як жанрозберігаючу функцію виконують риси “другорядні” (353). Такий підхід дозволив І.Козлику вияскравити семіотичну функцію жанру й перейти до тлумачення текстів філософської лірики як полісуб’єктної зони активної міжтекстуальної взаємодії (362), розрахованої водночас на читацьку співпрацю.

Поглиблення дослідником бахтінсько-формалістської концепції “мовленнєвої природи жанру і жанрової природи слова” в напрямку важливого для сучасного літературознавства діяльнісного підходу (за Г.Щедровицьким), а також побудова на цій основі власної концепції філософської лірики з подальшою її апробацією, на нашу думку, визначають актуальність рецензованої праці.

Дотримуючись думки М.Гайдеггера, І.Козлик наголошує, що сутність поезії — це поставання буття через слово (213). Ця теза докладно конкретизується науковцем у річищі системомиследяльнісного підходу Г.Щедрови-

¹ Див., напр.: *Гириман М.* Автор — род — жанр — стиль: Их отношения и взаимосвязь в индивидуально-авторскую эпоху // *Литературоведческий сборник*. — Вып. 21-22. — Донецк, 2005. — С. 6-24; *Денисюк І.* Розвиток української малої прози XIX — поч. XX ст. — Львів, 1999; *Ткачук М.* Жанрова структура прози Івана Франка: Бориславський цикл та романи з життя інтелігенції. — Тернопіль, 2003; *Хороб С.* Українська модерна драма кінця XIX — початку XX століття: Неоромантизм, символізм, експресіонізм. — Івано-Франківськ, 2002 та ін.

цького та філософії буття В.Дільтея. Безпосередність переживання буття у слові — ось що, очевидно, споріднює когнітивні процеси учасників художнього діалогу. “Феноменологія слова у філософській ліриці провокує діалогічність його симулякрів”, — приблизно так можна було б визначити художню домінанту філософської лірики, орієнтуючись на наявні в монографії міркування І.Козлика. Бо ж дослідник неодноразово наголошує, що сутність жанру філософської лірики недоречно сьогодні характеризувати лише з погляду способів мовленнєвої репрезентації дійсності (генологічний підхід, вироблений на підставі вчення Арістотеля про мімесис). Жанровий простір, сформований у результаті довготривалого розвитку філософської лірики, вимагає перегляду міметичної теорії (175-195). Найадекватніше його, на думку автора, здатна передати категорія буття (194), узгоджена у процесі конкретної літературознавчої інтерпретації з “відповідним однорідним за родовим походженням і вектором тематизації текстовим простором” (367).

Погоджуючись із суттю таких тверджень, хочемо водночас наголосити, що широко прокламовані науковцем у першому розділі монографії принципи діалогічно-динамічного прочитання художніх творів (167) та методологічної бінокулярності (т. зв. погляд зсередини і ззовні — 171) не цілком “спрацювали” в її практичній частині. Скажімо, піддавши досить-таки істотної критиці праці своїх попередників — Р.Співак (“Русская философская лирика: Проблемы типологии жанров”. — Красноярск, 1985), Е.Соловей (“Українська філософська лірика”. — К., 1998) та ін. — за відсутність єдиної методологічної установки й переважно тематичний критерій аналізу (267-297), І.Козлик усе ж і сам не уник у другому розділі проблемно-мотивного “підводного рифу”. У дещо обірваній історичній картині розвитку світової філософської лірики, де помітне захоплення дослідника давніми епохами та схематизація при розгляді новітніх зразків, повною мірою не відчутна заявлена науковцем установка на рецептивно-герменевтичне та семіотично-наратологічне прочитання. Замість аналізу жанру як функції й відношення (363), натрапляємо в параграфі 2.2. на галерею мотивів та образів, доповнену з незрозумілих причин паралелями між поезіями античності, середньовіччя, ренесансу й російською лірикою XIX—XX століть. Очевидно, усвідомлюючи свій промах, І.Козлик наприкінці зазначає, що “немає жодних підстав заперечувати легітимність та верифікованість диференціації

лірико-філософського жанру за критерієм предметно-тематичного матеріалу. Більше того, застосовуючи до жанрової ідентифікації конкретних ліричних творів категорії такої класифікації, ми не тільки даємо підсумкову оцінку структурних взаємодій, які утворюють той чи той твір, але передусім вибудовуємо органічний його родо-жанровий природі текстовий простір, в межах якого він тільки і може бути адекватно сприйнятий” (530). Колізія, як сказали би римляни, *errur si tuove!* Ми ж охарактеризували б її гегелівським законом “заперечення — заперечення”, суть якого яскраво ілюструє діалектику народження нового сенсу, а саме: необхідність існування та актуалізації узвичаєних ідей як підстави для виникнення новаторства. Думаємо, що толерантніше визнання автором наукової спадкоємності цих міркувань допомогло б кращому вияскравленню всіх граней новаторства запропонованої ним у рецензованій праці концепції.

У царині проблематики аналогічного спрямування, на наш погляд, існує ще одна проблемно-дискусійна сфера дослідження І.Козлика — декларація можливості та доцільності конструювання теоретичних моделей як вихідних, а не на підставі конкретних творів (152-162). Погоджуємося, що наявність структурної моделі об’єкта сприяє чіткості та відкритості рефлексивної діяльності літературознавця, а також його відходів від непроблематичності історичної свідомості (117). Роль теоретичної концепції як динамічного фактора цілетворення незаперечна. Однак не слід помічати лише один бік медалі. Будь-яка рефлексія не виникає, звичайно, з нічого. Дослідника історичних фактів літературного процесу чи теоретичних явищ або категорій як репрезентантів певної літературної сутності цікавлять передусім глибинні якості художнього. Водночас дослідник, звичайно ж, не просто “відкриває новий матеріал” (150), а осмислює його дещо суб’єктивно. За допомогою літературних об’єктів літературознавець входить у діалогічний простір слова, а відтак — буття. Твори мистецтва існують для нього як сфера відкриття істини, ота поверхня “в-собі”, “проміжна складка”, про яку писав М.Гайдеггер (208-209). І якщо б їх не було, то жодна рефлексія не була б можливою й тим більше доцільною чи актуальною. Отож подолання лінійно-сцієнтичної парадигми мислення, напевно, відбувається не просто через відкидання історичних чи психологічних передумов — задля безпосереднього пізнання істини літературознавцем. Істина, звичайно ж,

не матеріальна й не абсолютно об'єктивна, її сутність (як матриця пізнання для людини) не може тлумачитися винятково віртуально. Бо ж навіть естетика “безпосереднього переживання” певною мірою обмежена як горизонтами читача, автора, так і самого тексту. Про це, міркуємо, не варто забувати, адже саме текст — єдина реальність у літературознавстві. Категорично відкидати його інтенційність стосовно когнітивної діяльності професійного реципієнта — це, образно кажучи, різати гілку, на якій сидиш. Як приклад нецілковитої дієздатності думки про можливість попереднього вибудовування віртуальної теоретичної моделі наведемо той факт, що в рецензованій монографії І.Козлика помітно неповну гармонію двох частин праці — теоретико-методологічної і практично-історичної, про що вже говорилося.

Максимально узагальнюючи сказане, зазначимо, що дослідження І.Козлика порушує чимало актуальних (і навіть дражливих) проблем сучасного літературознавства. Воно обґрунтовує необхідність радикального перегляду сучасною наукою про літературу звичайних категорій, породжених колишньою

абсолютизацією міметичної природи мистецтва, а також широко прокламує важливість обраної дослідником методологічної позиції для вироблення адекватного інструментарію при аналізі літературних явищ. У цьому, на нашу думку, слід убачати найбільші переваги концептуального дискурсу рецензованої монографії. Інша річ, що не всі з названих положень до кінця точно й коректно апробовані на матеріалі жанрового простору філософської лірики. Охарактеризовані нами проблемні сфери дослідження, вважаємо, ще не раз зумовлять появу дискусій у сучасній літературознавчій практиці, що й засвідчить новизну аналізованої праці.

Хоч там як, діалог щодо сформульованих І.Козликом проблем розпочався. Автор запросив до дискусії всіх літературознавців фактом появи своєї монографії, у чому, за його словами, допомогла культурологічна благодійна фундація “Цинамоновий Хрущ”. Сподіваємось, що їх спільна мета подолати “синдром культурно-мистецької провінційності” насправді витворить привабливий міф міста Івано-Франківська й утвердить фактом культурного діалогу дієздатність концептуальних побудов дослідника.

м. Івано-Франківськ

Світлана Луцак

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ – ДУХОВНИЙ ЗАПИТ ЧАСУ

Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Авт.-уклад. Юрій Ковалів. – К.: ВЦ “Академія”, 2007.

Своєрідним свідченням спроможності нації, вікової незгасності її, незважаючи на нищення, колонізацію, оманкуртнення, завжди були такі зразки духовно-культурного, інтелектуального рівня, як “Слово о полку Ігоревім”, “Повість минулих літ”, літописи (давньоруські й козацькі), палей, хронографи, енциклопедії. Їхня з'ява слугувала не лише найвагомішим доказом самотождності народу, а й незаперечним аргументом супроти меншовартості. Тож не дивно, що люди, які дбають про його духовно-культурний, інтелектуальний потенціал не на словах, а на ділі, щораз потверджують цю, здавалося б, просту істину.

Безперечно, задля такого ствердження потрібно мати не лише ґрунтовні, енциклопедичні знання, розвинену інтуїцію, концептуальність мислення, а й неабияку наукову та громадянську мужність, не боязнь узяти на себе особливу відповідальність.

В Юрія Коваліва — автора-укладача унікальної “Літературознавчої енциклопедії” у 2 томах, знаного літературознавця, доктора філологічних наук, професора, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка, талановитого поета — усі ці якості є. Його сподвижництву можна по-доброму позаздрити, той факт, що одна людина змогла написати таку колосальну працю, де, за скромними статистичними підрахунками, 6563 статті,

